

КОГНІТИВНА ОПЕРАЦІЯ ПРИВНЕСЕННЯ СИНЕСТЕЗІЙНИХ МЕТАФОР ЯК ВИЯВЛЕННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА

Ольга Жулавська

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології
Сумського державного університету
вул. Харківська, 116, Суми, Україна
orcid.org/0000-0002-3132-6877
Scopus Author ID 57226527509
e-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua

Анотація. Стаття присвячена аналізу привнесення синестезійних метафор під час перекладу англomовних художніх творів українською мовою. Застосування інструментарію когнітивної лінгвістики в перекладознавстві дозволяє глибше зрозуміти ментальні та концептуальні процеси, які лежать в основі перекладацької діяльності, особливо під час дослідження перекладу метафор. Основна увага дослідження зосереджена на вивченні синестезійних метафор, що були привнесені перекладачем у текст перекладу, що виявляє творчий підхід перекладача до відтворення як змісту, так і культурних аспектів, закладених автором оригінального тексту. В основу методології дослідження покладена діяльнісна концепція перекладу, яку обгрунтував О. В. Ребрій, де переклад тлумачиться як «програмована ззовні і зсередини діяльність», «творча форма комунікації». Когнітивна модель тлумачиться як відносно стала когнітивна структура, що організує досвід взаємодії «людина – світ», а когнітивна операція – як свідома, так і неусвідомлювана ментальна діяльність. У дослідженні застосована методика Л. Коваленко та А. Мартинюк, яка дозволяє не лише виявляти когнітивні моделі, які лежать у підґрунті англійських та українських дескрипцій, що актуалізують метафори, а й встановлювати, яку саме когнітивну операцію застосував перекладач. Когнітивні операції (перекладацькі процедури) класифікуємо за Шуттлеворфом (2017), зокрема виділяємо відтворення (більш конкретні концепти замінюють більш абстрактні в одній і тій самій когнітивній моделі), усунення (метафорична дескрипція мови оригіналу замінюється в перекладі відповідною неметафоричною дескрипцією), опущення (метафорична дескрипція повністю зникає з тексту перекладу), заміну (метафорична модель мови оригіналу замінюється метафоричною моделлю або її конкретизацією в мові перекладу) та привнесення (в мові перекладу з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в мові оригіналу). У статті сконструйовані когнітивні моделі, які лежать у підґрунті перекладених синестезійних метафор. Проаналізовано їх вплив на сприйняття та інтерпретацію перекладеного тексту. Результати дослідження підкреслюють кореляцію стратегій перекладу для досягнення адекватного та комунікативно вдалого перекладу, який відповідає граматичним та культурним нормам цільової мови. Стаття пропонує нові перспективи для подальших досліджень у сфері когнітивного перекладознавства, особливо у контексті вивчення способів перекладу синестезійних метафор як вираження творчої діяльності перекладача.

Ключові слова: перекладознавство, когнітивний процес, методи когнітивної лінгвістики, перекладацькі рішення, переклад метафор, привнесення синестезійної метафори.

COGNITIVE OPERATION OF ADDITION OF SYNESTHETIC METAPHORS AS A MANIFESTATION OF TRANSLATOR'S CREATIVITY

Olha Zhulavska

*PhD in Philology, Associate Professor
Associate Professor of Germanic Philology Department
Sumy State University
116 Kharkivska Str., Sumy, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3132-6877
Scopus Author ID 57226527509
e-mail: o.gulawskay@gf.sumdu.edu.ua*

Abstract. *This article analyzes the introduction of synesthetic metaphors while translating English fiction texts into Ukrainian. Applying cognitive linguistics tools in translation studies enables a deeper understanding of the mental and conceptual processes underlying translation activity, especially in metaphor translation. The research focuses on studying synesthetic metaphors added by the translator into the target text, revealing the translator's creativity in reproducing both the content and the cultural aspects embedded by the original text's author. The research methodology is based on the productivity of translation, substantiated by O. V. Rebriy, where translation is interpreted as "an activity programmed externally and internally", "a creative form of communication." A cognitive model is a relatively stable cognitive structure organizing the experience of human-world interaction, and a cognitive operation is seen as both a conscious and an unconscious mental activity. The research employed the methodology developed by L. Kovalenko and A. Martynyuk, which allows the identification of cognitive models underlying English and Ukrainian descriptions that actualize metaphors and establish the specific cognitive operation applied by the translator. Cognitive operations (translation procedures) are classified according to Shuttleworth (2017), including retention (more concrete concepts replace more abstract ones within the same cognitive model), removal (the metaphorical description in the original language is replaced by a corresponding non-metaphorical description in the translation), omission (the metaphorical description completely disappears from the translated text), substitution (the metaphorical model of the original language is replaced by a metaphorical model or its specification in the translation language), and addition (a metaphorical description appears in the translation language that was absent in the original language). The article constructs cognitive models underlying the translated synesthetic metaphors and analyzes their impact on the perception and interpretation of the translated text. The research results emphasize the correlation of translation strategies to achieve an adequate and communicatively successful translation that conforms to the grammatical and cultural norms of the target language. The article offers new perspectives for further research in cognitive translation studies, particularly in studying the methods of translating synesthetic metaphors to express the translator's creativity.*

Key words: *Translation Studies, cognitive process, methods of cognitive linguistics, translation decisions, translation of metaphors, addition of synesthetic metaphors.*

Постановка проблеми. Сучасне перекладознавство з кожним роком все більше значення надає аналізу когнітивних процесів, які відбуваються свідомо чи підсвідомо у перекладача під час перекладу. Застосування методів когнітивної лінгвістики дозволяє вивчати та розуміти ті когнітивні механізми, які лежать в основі перекладацьких рішень. При цьому особлива увага зосереджується на дослідженні метафор, оскільки вони не лише відображають мовні особливості, але й виявляють ментальні структури та концептуальні моделі, що лежать у підґрунті цих метафор [20; 24].

Проте існують численні невирішені проблеми в цій галузі досліджень. Наприклад, не завжди чітко визначається різниця між пере-

кладом метафор як мовного явища та ментального образу, а також відсутні чіткі критерії для класифікації трансформацій метафор у процесі перекладу. Крім того, до цього часу досить мало уваги приділялося проблемі вивчення синестезійних метафор взагалі та питанням привнесення синестезійної метафори в текст перекладу, якщо вона відсутня в оригіналі, зокрема [4; 5].

Застосування під час перекладу будь-яких когнітивних операцій, трансформацій або способів перекладу оригінальних метафоричних дескрипцій є результатом відсутності прямого відповідника в мові перекладу та водночас є результатом розв'язання цієї проблеми перекладачем. Суголосним когнітивним перекладацьким студіям є розу-

міння творчої перекладацької діяльності як послідовності постановки проблеми та її вирішення, тобто від вилучення смислу до відбору або створення кожного окремого відповідника [7].

Ця стаття спрямована на вирішення зазначених вище проблем, що і визначає її **актуальність** та **інноваційність**. **Метою** дослідження є виявлення та аналіз випадків привнесення синестезійних метафор (відсутніх у тексті оригіналу) у тексти перекладів англomовних художніх творів.

Задля досягнення поставленої мети передбачається вирішення таких **завдань**:

- виявити випадки привнесення синестезійних метафор у текст перекладу;
- сконструювати когнітивні моделі синестезійних метафор;
- проаналізувати та класифікувати способи перекладу синестезійних метафор;
- встановити та порівняти комунікативні значення оригінальних та перекладених синестезійних метафор;
- зробити висновки щодо того, чи виявляють прийняті перекладачем рішення творчу перекладацьку діяльність.

Об'єктом дослідження є україномовні синестезійні метафоричні дескрипції, які були привнесені у текст перекладу англomовного літературного твору, **предметом** – семантичні характеристики, що відтворюються у когнітивних моделях та сприяють розкриттю комунікативних змістів авторського тексту оригіналу.

Матеріалом дослідження є 34 метафоричні синестезійні дескрипції, вилучені з україномовних перекладів таких англomовних романів: «Шоколад» Джоан Гарріс у перекладі Володимира Полякова [2; 13], «Щиголь» та «Таємна Історія» Донни Тартт [22; 23] у перекладі Віктора Шовкуна та Богдана Стасюка [8; 9] та «Все те незриме світло» за авторством Ентоні Дорр у перекладі Олександри Гординчук [3; 11], а також «Несказане» за авторством Селесте Інґ у перекладі Анастасії Дудченко [6; 19].

Виклад основного матеріалу дослідження. В основу методології дослідження покладена діяльнісна концепція перекладу, яку в своїй монографії обґрунтував О. В. Ребрій, де переклад тлумачиться як «програмована ззовні і зсередини діяльність», «творча форма комунікації» [7, с. 82],

а евристика репрезентативності, яка ґрунтується на універсальній людській здатності до асоціації, вважається продуктивним методом прийняття рішень у перекладі [7, с. 75]. Ця концепція дозволяє поєднати структурно-семантичний і когнітивний перекладацький аналіз на рівні концептуальних моделей художніх порівнянь вихідного і перекладного текстів, а також перекладацьких процедур як когнітивних операцій, які визначають стратегії перекладу. **Когнітивну модель** тлумачимо як відносно сталу когнітивну структуру, яка організує наш досвід взаємодії зі світом, а **когнітивну операцію** – як свідому, так і неусвідомлювану ментальну діяльність, змістом якої є реструктуризація, реінтерпретація, новий спосіб картування нашого досвіду (див. подібне тлумачення [4; 5]). Задля проведення аналізу перекладу метафор на рівні ментальних моделей, що забезпечують функціонування метафоричних дескрипцій та визначають їх структурно-семантичні властивості, у нашому дослідженні була застосована методика Л. Коваленко та А. Мартинюк [14]. Ця методика дозволяє не лише виявляти когнітивні моделі, які лежать у підґрунті англійських та українських дескрипцій, що актуалізують метафори, а й встановлювати, яку саме когнітивну операцію застосував перекладач. Когнітивні операції, або перекладацькі процедури, класифікуємо за Шуттлеворфом (2017): **відтворення** (в мові оригіналу та мові перекладу вживаються метафори однакових когнітивних моделей або їх *конкретизації* (більш конкретні концепти замінюють більш абстрактні в одній і тій самій когнітивній моделі): *but despite my cool tone – та, попри свій холодний тон*), **усунення** (метафорична дескрипція мови оригіналу замінюється в перекладі відповідною неметафоричною дескрипцією): *she gave me a narrow unamused look – пильно дивлячись на мене*), **опущення** (метафорична дескрипція повністю зникає з тексту перекладу): *sharp high pitch – на високій ноті (sharp – опущено)*, **заміни** (метафорична модель мови оригіналу замінюється метафоричною моделлю або її конкретизацією в мові перекладу: *he says flatly – сухо пояснив він*) або **привнесення** (в мові перекладу з'являється метафорична дескрипція, яка була відсутня в мові оригіналу: *I said, more curtly than I'd meant to – сказав я сухішим тоном, аніж хотів*) [21].

Синестезійну метафору тлумачимо як різновид концептуальної метафори, в якому і домен / концепт джерела, і домен / концепт цілі є базовими доменами, закоріненими безпосередньо у тілесних відчуттях [16]. **Домен** розуміємо, за Р. Ленекером, як концептуальну структуру різного ступеню складності, яка містить фонову інформацію, на основі якої можна зрозуміти значення одиниці мови, актуалізованої в дискурсі. Іншими словами, домени є фоновим знанням (базою) для виділення (профілювання) концептів [17, с. 147].

У фокусі нашої уваги в цьому підрозділі перебуває когнітивна операція **привнесення** синестезійної метафори у текст перекладу, яка є цікавим і малодослідженим феноменом. Привнесення відбувається тоді, коли метафоричний вираз у цільовому тексті відповідає неметафоричному виразу вихідного тексту, тобто такому фрагменту вихідного тексту, де його взагалі немає (*a metaphorical expression in the target text corresponds to a source text non-metaphor, or to a point in the source text where there is no text at all*). Деякі вчені не вважають цю операцію процедурою перекладу метафори, але, як зазначає Турі [25, р. 83], це таке явище, яке необхідно брати до уваги під час дослідження метафори в перекладі [21, р. 132].

Отже, результати кількісного аналізу свідчать про те, що зазвичай привносяться такі когнітивні моделі синестезійних метафор: слухові відчуття є дотикові відчуття (40%) / слухові відчуття є зорові відчуття (23%) / нюхові відчуття є дотикові відчуття (17%) / зорові відчуття є дотикові відчуття (11%) / зорові відчуття є смакові відчуття (3%) / нюхові відчуття є зорові відчуття (3%) / нюхові відчуття є смакові відчуття (3%).

Розглянемо привнесення цих синестезійних метафор більш детально.

Розпочнемо з аналізу привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі слухові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю слухові відчуття недружнього голосу є відчуття дотику до сухої ПОВЕРХНІ.

“It’s fine,” I said, more curtly than I’d meant to, when I realized they were waiting for me to say something [22]. – Годиться, – сказав я сухішим тоном, аніж хотів, коли зрозумів, що вони чекають, аби я що-небудь сказав [8].

В оригіналі прислівник *curtly* вживається для характеристики негативної відповіді Тео на вмовляння весільного консультанта купити коштовні тарілки для свого весілля. Це вмовляння нагадувало Тео старих леді, з якими йому доводилося спілкуватися як продавцю антикварних меблів і які вперто намагалися продати йому свої старі меблі за ціною антикваріату. Ця ситуація драгувала Тео, тому він відповів різко і майже невічливо. Прикметник *curtly* якраз і має значення «*відповідати коротко, невічливо, настільки коротко, що відповідь здається грубою*» [1]. Відносна частота вживання цієї дескрипції дорівнює 0,12 на мільйон токенів [10], отже, вона конвенційна та вкорінена у представників американської лінгвокультури. Цей випадок вживання прислівника *curtly* для опису голосу не є метафоричним.

Українською мовою *curtly* перекладається як *коротко, різко, відривно* [18]. Отже, варіант дослівного перекладу дескрипції *I said, more curtly* – *сказав я більш різко ніж хотів* [18] є допустимим та прийнятним для носіїв української лінгвокультури, але перекладач вживає словосполучення *сухішим тоном*. «Академічний тлумачний онлайн словник української мови», окрім буквального значення прикметника *сухий* – *не мокрий, не сирий*, подає і його переносне значення – *різкий, тріскучий (про голос, звуки)* [1]. Ці значення актуалізують синестезійну метафору, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі слухові відчуття є відчуття дотику та специфікується когнітивною моделлю слухові відчуття недружнього голосу є відчуття дотику до сухої ПОВЕРХНІ. Висвітлюючи ознаку різкість тону, синестезійна метафорична дескрипція, яка з’являється в перекладі, створює контекст, близький до оригінального. До того ж відносна частота вживання синестезійної метафоричної дескрипції дорівнює 0,04 на мільйон токенів [12], що вказує на її конвенційність. Отже, в даному випадку *привнесення* синестезійної метафори наближає текст перекладу до норм та традицій цільової мови, а вибір цієї операції є довільним та виявляє творчу діяльність перекладача.

Розглянемо іще один приклад привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі слухові відчуття є зорові відчуття та специфікується когнітивною моделлю слухові відчуття високого голосу є зорові відчуття тонкого об’єкту.

– “*Ty menjá dostál!! Poshël ty!*” – “*Gobble gobble gobble,*” *I replied in a whiny girl voice, face down in the carpet. The floor was rocking and bucking like the deck of a ship. “Balalaika pattycake.”* (Tartt, 2014) – *Ти мене достал! Пошол ти! – Кулдик, кулдик, кулдик! – відповів я тонким дівчачим голосом, уткнувшись обличчям у килим. Підлога перекочувалася й підстрибувала піді мною, наче палуба корабля. – Балалайка, ладушки!* (Тартт, 2016).

Замість відвідування школи, Тео з Борисом вживали алкогольні напої та наркотичні речовини у Тео вдома, коли його батько та Ксандра були відсутні. Хлопці бавилися, сварилися та брудно лаялися весь час. Піддражнюючи Бориса, Тео намагався перекривляти його російську вимову та розмовляв з ним плаксивим дівочим голосом, вказуючи йому, що він поводить себе як дівчина. Донна Тартт описує цей голос словосполученням *a whiny girl voice – тонким дівчачим голосом* [18], яке має буквально значення та є конвенційним, адже відносна частота його вживання дорівнює 0,03 на мільйон токенів [10].

Дослівний переклад оригінального словосполучення звучить як *плаксивий дівочий голос* [18], що є прийнятним та зрозумілим для читачів цільового тексту. Однак перекладач, застосовуючи трансформацію смислового розвитку, замінює прикметник *плаксивий [whiny]* [18] на прикметник *тонкий [thin]* [18], тим самим створює синестезійну метафору. Буквальне значення прикметника *тонкий [thin]* – *який має невелику, незначну товщину; протилежне товстий* [1], а переносне, що характеризує слухові відчуття, – *високий за звучанням (про голос, звук)* [1], що робить дескрипцію приналежною до домена зорових відчуттів та актуалізує синестезійну метафору, що ґрунтується на когнітивній моделі слухові відчуття високого голосу є зорові відчуття тонкого об’єкту. Відносна частота вживання цільової метафоричної дескрипції дорівнює 0,2 на мільйон токенів [12], що підкреслює конвенційність та розповсюдженість метафори серед представників української лінгвокультури. Отже, не зважаючи на те, що прямий еквівалент є прийнятним, перекладач приймає рішення щодо застосування когнітивної операції привнесення синестезійної метафори. Таке рішення не є вимушеним, а радше є виявленням творчої діяльності

перекладача задля комунікативно вдалого перекладу.

Розглянемо приклад привнесення синестезійної метафори, яка ґрунтується на базовій когнітивній моделі зорові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю зорові відчуття неяскравих кольорів є відчуття дотику до м’якої поверхні.

They drive all night and stop at dawn at a checkpoint on the northern rim of Brittany. The walled citadel of Saint-Malo blooms out of the distance. The clouds present diffuse bands of tender grays and blues, and below them the ocean does the same [11]. – *Вони їдуть цілу ніч і зупиняються на світанні біля блокпосту на північному краєчку Бретані. Удаліні бовваніє обнесена мурами цитадель Сен-Мало. Хмари – розкидані стрічки м’яких сірих і синіх барв, а під ними – такий самий океан* [3].

Рано-вранці Вернер та його товариші по службі автівкою дістаються до французького міста Сен-Мало, де живе Марі-Лор з дідусям. Вернер втомлений від війни, його настрої сумний, до того ж погода сприяє важким думкам. Ентоні Дорр описує хмари, які вкривали небо над містом, як *bands of tender grays and blues [стрічки м’яких сірих і синіх барв]*. Дескрипція є буквальною, а не метафоричною, її відносна частота вживання дорівнює 0,01 на мільйон токенів, підтверджуючи те, що вона є зрозумілою носіям американської лінгвокультури.

Буквальний переклад оригінальної дескрипції – *смуги ніжних сірих і блакитних тонів [bands of tender grays and blues]* [18] – є зрозумілим та прийнятним для читачів цільового тексту. Однак перекладач, застосовуючи трансформацію смислового розвитку, замінює прикметник *ніжний* на прикметник *м’який*, актуалізуючи синестезійну метафору, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі зорові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю зорові відчуття неяскравих кольорів є відчуття дотику до м’якої поверхні. Буквальне значення прикметника *м’який* – *який угинається, подається при дотику, натискуванні тощо; протилежне твердий* [1], а переносне, що робить дескрипцію приналежною до домена зорових відчуттів, – *який не містить у собі нічого різкого, неприємного, дратівливого;*

приємний для ока, слуху [1]. Відносна частота вживання цільової дескрипції дорівнює 0,01 на мільйон токенів [12], доводячи її конвенційність та вживаність носіями української лінгвокультури. Незважаючи на те, що буквальний еквівалент оригінальної дескрипції є прийнятним, перекладач приймає рішення щодо привнесення синестезійної метафори в цільовий текст. Це рішення є довільним та виявляє творчу діяльність перекладача, створюючи комунікативно вдалий переклад.

Розглянемо приклад привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі зорові відчуття є смакові відчуття та специфікується когнітивною метафорою зорові відчуття незадоволеного погляду є відчуття кислого смаку.

“You know what he was complaining about, the old goat?” said Victor, turning to me jubilantly. “Wanted it in Euros! What, dollars?” imitating his peevish expression. “You brought me dollars?” [22] – Ти знаєш, на що він нарікав, той козел старий? – запитав Віктор, переможно обернувшись до мене. – Він хотів, щоб ми йому заплатили в євро. «Це що, долари? – сердито буркнув він, зобразивши кислий вираз обличчя діда. – Ви привезли мені долари?!» [8].

Борис вмовив Тео піти на викуп картини, під яким насправді було заплановано наліт. З собою у них були долари та зброя, але від них очікували, що викуп за картину вони принесуть у євро. Отже, той факт, що вони не принесли необхідну валюту, розлютив та розчарував бандитів, що було зрозуміло з виразу обличчя одного з них. Донна Тартт описує цей вираз обличчя як *his peevish expression [кислий вираз обличчя діда]* [18]. Дескрипція є буквальною, а не метафоричною, хоча і відносна частота вживання її дорівнює 0,01 на мільйон токенів [10].

Буквальний переклад аналізованої дескрипції його дошкульний вираз – *his peevish expression* [18], імовірно, міг бути застосованим та зрозумілим читачам цільового тексту. Крім того, відносна частота вживання цієї дескрипції дорівнює 0,01 на мільйон токенів [12]. Перекладач, застосовуючи трансформацію контекстуальної заміни, перекладає прикметник *peevish* як *кислий* і створює та актуалізує синестезійну метафору, у підґрунті якої

лежить когнітивна метафора зорові відчуття незадоволеного погляду є відчуття кислого смаку. Буквальне значення прикметника *кислий* – *який має своєрідний гострий смак, схожий на смак оцту, лимона тощо* [1], а переносне значення, що описує та відносить дескрипцію до домену зорових відчуттів, – *який виражає незадоволення, пригніченість, нудьгу, сум (про обличчя, настрій, голос тощо)* [1]. І дійсно, вираз обличчя був незадоволений у одного з учасників банди. Відносна частота вживання перекладеної дескрипції дорівнює 0,03 на мільйон токенів, що вказує на конвенційність та незначну розповсюдженість метафори серед представників української лінгвокультури. Отже, вибір перекладачем когнітивної операції привнесення є довільним виявом творчої перекладацької діяльності та в результаті призводить до комунікативно вдалого перекладу.

Далі розглянемо привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі нюхові відчуття є дотикові відчуття та специфікується когнітивною моделлю нюхові відчуття запаху старої деревини є відчуття дотику до гострої поверхні.

A WILDERNESS OF GILT, gleaming in the slant from the dust-furred windows: gilded cupids, gilded commodes and torchieres, and – undercutting the old-wood smell – the reek of turpentine, oil paint, and varnish [22]. – Незайманість позолоти, що скісно блищала від запорошених вікон: позолочені купідони, позолочені комоди й торшери – і запах, який перебивав гострий запах старого дерева, – сморід скипидару, олійної фарби та лаку [8].

У цьому прикладі описується запах майстерні, яка знаходилася на першому поверсі будинку, де жив Гоббі – компаньйон невідомого тяжко пораненого чоловіка похилого віку, на якого Тео натрапив у перші хвилини після вибуху в музеї мистецтв «Метрополітен» в Нью Йорку – терористичного акту, який забрав у Тео найріднішу людину – його матір. Цей чоловік, помираючи, дав Тео обручку з проханням передати її Гоббі. Візит Тео відбувся невдовзі після вибуху. Тео ще перебував у шоковому стані від того, що відбулося, і всі запахи і відчуття були гострими для нього. Авторка передає нюхові відчуття

Тео словосполученням *old-wood smell* (*запах старого дерева*), яке не актуалізує синестезійну метафору.

Буквальний переклад дескрипції – *запах старого різаного дерева [undercutting the old-wood smell]* [18], але перекладач вдається до трансформації контекстуальної заміни, вживаючи прикметник *гострий* – «який сильно діє на органи чуття (нюх, смак, зір, слух і т. ін.)», [1] і тим самим актуалізує синестезійну метафору нюхові відчуття є дотикові відчуття, що специфікується когнітивною моделлю нюхові відчуття запаху старої деревини є відчуття дотику до гострої поверхні, яка повною мірою передає смисл оригінального тексту. Відносна частота вживання перекладеної дескрипції дорівнює 0,21 на мільйон токенів [12]. Ця синестезійна метафора є характерною для української лінгвокультури, відповідна дескрипція є конвенційною в українській мові. Отже, перекладач не був обмежений у засобах передачі оригінальної дескрипції мовою перекладу, але вибір на користь когнітивної операції привнесення та стратегії одомашнення є довільним та наближає цільовий текст до норм та традицій мови перекладу, роблячи переклад адекватним та комунікативно вдалим.

Розглянемо приклад привнесення синестезійної метафори, що ґрунтується на базовій когнітивній моделі нюхові відчуття є смакові відчуття та специфікується когнітивною моделлю нюхові відчуття запаху океану є смакові відчуття чогось солоного.

Is she happy? For portions of every day, she is happy. When she's standing beneath a tree, for instance, listening to the leaves vibrating in the wind, or when she opens a package from a collector and that old ocean odor of shells comes washing out. When she remembers reading Jules Verne to H el ene, and H el ene falling asleep beside her, the hot, hard weight of the girl's head against her ribs [11]. – Чи щаслива вона? Кожного дня в неї бувають миті щастя. Наприклад, коли вона стоїть під деревом і слухає, як листя тремтить на вітрі, або коли відкриває пакунок від збирача й звідти долинає той старий солоний запах океанських мушель. Коли вона згадує, як читала Елен Жуля Верна, а та засинала поруч із нею, притулившись збоку теплою, важкою голівкою [3].

Війна давно закінчилася, і Марі-Лор, доросла успішна жінка, живе в тій квартирі, де виросла, у неї доросла 19-річна дочка, та вона досить успішний науковець. Життя наче склалося добре для неї, але інколи вона поринає в роздуми щодо того, чи щаслива вона взагалі, і тоді вона думає, що миті щастя у неї бувають щодня від простих та зрозумілих речей, однією з яких є запах океанських мушель, які їй інколи доставляють для досліджень. Цей запах нагадує їй про те, що вона вижила, а авторка описує його як *old ocean odor of shells [старий океанічний запах мушель]*. Дескрипція є буквальною, а не метафоричною, хоча її відносна частота вживання дорівнює менш ніж 0,01 на мільйон токенів [10].

Буквальний переклад оригінальної дескрипції звучить як *старий океанічний запах мушель* [18]. Хоч він є зрозумілим для носіїв української лінгвокультури, все ж таки він звучить неприродньо. Крім того, відносна частота вживання цільової дескрипції дорівнює 0,01 на мільйон токенів [12], що свідчить про конвенційність дескрипції. Перекладач, застосувавши граматичні трансформації, замінює океанічний запах на солоний та тим самим актуалізує синестезійну метафору, що ґрунтується на когнітивній моделі нюхові відчуття запаху океану є смакові відчуття чогось солоного. Буквальне значення прикметника *солоний* – *який містить у собі сіль і має характерний смак, що його надає сіль (про воду в таких водоймах, бризки і т. ін.)* [1], а переносне значення, що характеризує нюхові відчуття, – *який має смак солі, містить у собі сіль* [1]. Відносна частота вживання синестезійної дескрипції дорівнює 0,03 на мільйон токенів [12], що дещо перевищує відносну частоту вживання буквальної дескрипції. Отже, перекладач, не будучи обмеженим у засобах передачі оригінальної дескрипції в цільову мову, обирає варіант з привнесенням синестезійної метафори в текст перекладу. Застосовуючи цю когнітивну операцію, він наближує текст перекладу до норм та традицій української мови та водночас виявляє творчу перекладацьку діяльність, результатом якої є комунікативно вдалий переклад.

Висновки і перспективи подальших розробок. Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі висновки:

по-перше, привнесенням синестезійних метафор вважається феномен, під час якого метафоричний вираз у цільовому тексті відповідає неметафоричному виразу вихідного тексту або такому фрагменту вихідного тексту, де його взагалі немає; по-друге, всі синестезійні метафори, привнесені у текст перекладу, є культурно збіжними (універсальними); по-третє, під час перекладу цих метафор перекладач не був обмеженим у засобах передачі цільовою мовою сенсу закладеного в оригінальний текст, отже, застосування

когнітивної операції привнесення та моделі, які з'явилися в тексті перекладу в результаті цієї операції, є довільним вибором перекладача. У разі застосування перекладачем когнітивної операції привнесення ми можемо говорити про вияв творчої діяльності перекладача та як результат досягнення комунікативно вдалого перекладу. *Перспективи дослідження пов'язуємо із застосуванням виробленої методики для виявлення та аналізу інших когнітивних моделей та залучення інших художніх творів до аналізу.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/>.
2. Гарріс Джоан. Шоколад / переклад В. Полякова. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 400 с.
3. Дорр Ентоні. Все те незриме світло / переклад О. Гординчук. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. 320 с.
4. Жулавська О.О. Відтворення англійських синестезійних метафор слухових відчуттів в українських перекладах. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2019. № 89. С. 29–36.
5. Жулавська О.О. Стратегії одомашнення і очуження в англо-українському перекладі синестезійних метафор (на матеріалі художнього тексту). *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (62), Issue 211, 2019. С. 70–74.
6. Інґ Селесте. Несказане / переклад А. Дудченко. Наш формат, 2023. 248 с. URL: <https://nashformat.ua/products/neskazane-709013>.
7. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі. Харків, 2012. 376 с.
8. Тартт Донна. Щиголь / переклад з англ. В. Шовкуна. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. 816 с.
9. Тартт Донна. Таємна Історія / переклад з англ. Б. Стасюка. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 560 с.
10. Corpus of Contemporary American English (COCA). COCA. URL: <https://www.english-corpora.org/coca/>.
11. Doerr A. *All the Light We Cannot See: A Novel* (Reprint). Scribner.
12. Grac v. 16. *The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian*. 2014. URL: <https://uacorporus.org>.
13. Harris Joanne. *Chocolate*. London: Black Swan. 2007. 384 p. URL: https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html.
14. Kovalenko L., Martynyuk A. English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, Iss. 10. 2018. P. 190–197.
15. Kövecses Z. *Metaphor. A Practical Introduction*, London/New York: Oxford University Press. 2002/2010. 285 p.
16. Lakoff G., Johnson M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago, 191 p.
17. Langacker R. (2008). *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford University Press, 562 p.
18. Multitran dictionary. (n.d.). Multitran. URL: <https://www.multitran.com>.
19. Ng C. (2014). *Everything I Never Told You* (Reprint). Penguin Books.
20. Schäffner Ch., Schuttelworth M. (2015). *Metaphor in translation. Possibilities for process research*. John Benjamins Publishing Company. P. 95–109.
21. Shuttleworth M. (2017). *Studying Scientific Metaphor in Translation*. Taylor & Francis.
22. Tarrt D. (2013). *The Goldfinch*. Little, Brown and Company, New York, 1030 p.
23. Tarrt D. (1992). *The Secret History*. Knopf, 523 p.
24. Tirkkonen-Condit, S, Jääskeläinen, R, (Eds.) *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia. 2000. P. 53–68.
25. Toury G. *Descriptive Translation Studies – and beyond* (Benjamins Translation Library). John Benjamins Publishing Company. 1995.

REFERENCES

1. Akademichnyi tlumachnyi slovnyk ukraïnskoi movy. Retrieved from <http://sum.in.ua/>.
2. Harris, Dz. (2015). *Shokolad* [Chocolate]. Pereklad Volodymyra Poliakova. Kharkiv. Knyzhkovyi klub: "Klub simeinoho dozvillia". 400 s.
3. Dorr, Y. (2015). *Vse te nezryme svitlo* [All that invisible light]. Pereklad Oleksandry Hordynchuk. Kharkiv. Knyzhkovyi klub: "Klub simeinoho dozvillia". 320 s.
4. Zhulavska, O. O. (2019). Vidtvorennia anhliiskykh synesteziinykh metafor slukhovykh vidchuttiv v ukraïnskykh perekladakh [Reproduction of English synesthetic metaphors of auditory sensations in Ukrainian translations]. *Visnyk KhNU im. V. N. Karazina*. № 89. S. 29–36.
5. Zhulavska, O. O. (2019). Stratehii odomashnennia i ochuzhennia v anhlo-ukraïnskomu perekladi synesteziinykh metafor (na materialy khudozhnoho tekstu) [Strategies of domestication and alienation in the English-Ukrainian translation of synesthetic metaphors (based on the material of the literary text)]. *Science and Education a New Dimension. Philology*. VII (62), Issue 211, S. 70–74.
6. Inh, C. (2023). *Neskazane*. Pereklad Anastasiia Dudchenko. Nash format, 248 s.
7. Rebrii, O. V. (2012). *Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladi* [Modern concepts of creativity in translation]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina, 376 s.
8. Tartt, D. (2016). *S hchyhol*. Pereklad z anhli. V. Shovkuna. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 816 s.
9. Tartt, D. (2017). *Taiemna Istoriia*. Pereklad z anhli. B. Stasiuka. Kharkiv: Knyzhkovyi Klub "Klub Simeinoho Dozvillia", 560 s.
10. Corpus of Contemporary American English (COCA). COCA. Retrieved from <https://www.english-corpora.org/coca/>
11. Doerr, A. (2014). *All the Light We Cannot See: A Novel* (Reprint). Scribner.
12. Grac v. 16. *The General Regionally Annotated Corpus of Ukrainian*. Retrieved from <https://uacorpora.org>
13. Harris, Joanne. (2007). *Chocolate*. London: Black Swan. 384 p. Retrieved from https://royallib.com/book/Harris_Joanne/Chocolat.html.
14. Kovalenko, L., Martynyuk, A. (2018). English container metaphors of emotions in Ukrainian translations. *Advanced education*, Iss. 10. P. 190-197.
15. Kövecses, Z. (2002/2010). *Metaphor: A Practical Introduction*, London/New York: Oxford University Press. 285 p.
16. Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live By*. University of Chicago Press, Chicago, 191 p.
17. Langacker, R. (2008). *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford University Press, 562 p.
18. Multitran dictionary. (n.d.). Multitran Retrieved from <https://www.multitran.com>
19. Ng, C. (2014). *Everything I Never Told You* (Reprint). Penguin Books.
20. Schäffner, Ch., Schuttelworth, M. (2015). *Metaphor in translation. Possibilities for process research*. John Benjamins Publishing Company. P. 95–109.
21. Shuttleworth, M. (2017). *Studying Scientific Metaphor in Translation*. Taylor & Francis.
22. Tartt, D. (2013). *The Goldfinch*. Little, Brown and Company, New York, 1030 p.
23. Tartt, D. (1992). *The Secret History*. Knopf, 523 p.
24. Tirkkonen-Condit, S, Jääskeläinen, R, (Eds.) (2000) *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting*. John Benjamins, Amsterdam and Philadelphia. P. 53–68.
25. Toury, G. (1995). *Descriptive Translation Studies – and beyond* (Benjamins Translation Library). John Benjamins Publishing Company.